

۶۷-۶۰۷۸

به نام خداوند جان و خرد

یک برش لبخند

بررسی ساختاری حکایت‌های لطایف‌الطوایف

فخرالدین علی صفی

مریم قانع دوست

قانع دوست، مریم،

یک برش لبخند (بررسی ساختاری حکایت های لطایف الطوایف)

؛فخرالدین علی صفی، مریم قانع دوست

تهران: پرنو ۱۴۰۱، کتابنامه ۲۰۶

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۷۸۷-۴۰-۵

موضوع: ادبیات فارسی، ساختار؛ روایت

رده بندی کنگره: BP۱۳۶/۹

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی: ۸۷۶۲۸۱۱

انتشارات پرنو

انتشارات پرنو

تهران، میدان انقلاب، خیابان لایق، نزاد، پلاک ۲۶۶ طبقه هم کف،

تلفن: ۰۹۱۲۲۱۲۱۹۹۹ و ۰۲۶۴۹۰۵۵

Email: parnoupub@yahoo.com

یک برش لبخند

(بررسی ساختاری حکایت های لطایف الطوایف)

مریم قانع دوست

طراح جلد فاطمه مقدس

لیتوگرافی صدف • چاپ خانه مهارت • صحافی مهرگان

نوبت چاپ نخست ۱۴۰۱ • شمارگان ۵۰۰ نسخه

قیمت ۹۰۰۰۰ تومان • شماره نشر ۱۰۵

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۷۸۷-۴۰-۵

حق چاپ: ۱۴۰۱، انتشارات پرنو ©

فهرست

۵	مقدمه
۸	فصل اول: کلیات
۱۱	شرح احوال و آثار فخرالدین علی صفی
۱۳	مذهب فخرالدین علی صفی
۱۴	آثار و تالیفات فخرالدین علی صفی
۱۵	وفات مولف
۱۶	معرفی کتاب لطایف الطوائف
۲۵	ساختار و ساختارگرایی
۲۶	هدف ساختارگرایی
۲۷	نقد ساختاری داستان
۲۸	لطیفه
۲۹	حکایت، حکایت های تعلیمی و حکایات لطیفه وار
۳۱	لطیفه ها و تحلیل ساختاری آن ها
۳۲	لطیفه ها چگونه شکل می گیرند؟
۳۳	تقسیم بندی لطیفه ها از نظر نوع شوخ طبعی
۳۴	اشکال گوناگون یک لطیفه
۳۶	ساختار لطیفه ها
۳۸	لطیفه ها و علم معانی
۳۹	معانی ثانوی جمله های خبری در لطیفه
۳۹	در معنای هشدار و تهدید

- ۳۹..... در معنای استرحام
- ۴۰..... در معنای استهزا
- ۴۰..... ضمیر جمع به جای ضمیر مفرد
- ۴۰..... معانی ثانوی جملات پرسشی
- ۴۱..... ۱-۹-۴-۲ در معنای توبیخ و ملامت
- ۴۱..... ۲-۹-۴-۲ در معنای تقاضا و کسب اجازه
- ۴۱..... ۳-۹-۴-۲ در معنای استفهام انکاری
- ۴۲..... ۴-۹-۴-۲ تجاهل مفید به اغراق
- ۴۲..... ۵-۹-۴-۲ عیوب فصاحت
- ۴۳..... ۶-۹-۴-۲ مخالفت با قیاس
- ۴۳..... ۷-۹-۴-۲ غرایب استعمال
- ۴۴..... ۵-۲ ترجمه ناپذیری لطیفه های مبتنی بر بازی های کلامی
- ۴۲..... فصل دوم: بررسی ساختاری لطیفه ها
- ۴۷..... ۱-۳ طرح/پیرنگ
- ۴۹..... ۱-۱-۳ طرح و حکایت (داستان)
- ۵۱..... ۲-۱-۳ ساختار طرح
- ۵۲..... ۳-۱-۳ نقش خواننده در طرح داستان
- ۵۴..... ۲-۳ ساختار طرح، سادگی و بی طرحی حکایات لطایف الطوائف
- ۵۷..... ۳-۳ شروع
- ۵۸..... ۱-۳-۳ داستان های بی مقدمه
- ۵۹..... ۲-۳-۳ معرفی شخصیت یا ذکر حال و وضعیت شخصیت
- ۶۰..... ۳-۳-۳ عزم رفتن یا عبور
- ۶۰..... ۴-۳-۳ آغاز با یک سوال

- ۴-۳ ناپایداری ۶۱
- ۵-۳ گسترش ۶۲
- ۶-۳ نقطه ی اوج ۶۴
- ۷-۳ گره گشایی ۶۶
- ۸-۳ پایان ۶۷
- ۹-۳ ویژگی های کلی لطیفه ها و حکایات لطایف الطوایف ۷۰
- ۱-۹-۳ طرح ساده ۷۰
- ۲-۹-۳ محدودیت صحنه پردازی ۷۰
- ۳-۹-۳ محدودیت تعداد وقایع و شخصیت ها ۷۰
- ۴-۹-۳ کم رنگ بودن حضور راوی ۷۱
- ۱۱-۳ تعریف شخصیت و پیشینه ی آن ۷۱
- ۱-۱۱-۳ انواع شخصیت ۷۴
- ۱-۱-۱۱-۳ شخصیت از نظر ماهیت ۷۴
- شخصیت مفاهیم ۷۷
- شخصیت حیوان و شی ۷۷
- ۲-۱-۱۱-۳ شخصیت از نظر نقش داستانی ۸۱
- ۱۲-۳ تعداد شخصیت در حکایت ها ۸۵
- ۱۳-۳ انتخاب اشخاص داستان ۸۸
- ۱۴-۳ شخصیت پردازی در لطایف الطوایف ۸۸
- ۱-۱۴-۳ شیوه ی مستقیم ۹۰
- ۲-۱۴-۳ شیوه ی غیرمستقیم ۹۲
- ۱۶-۳ گفت وگو، اهمیت و جایگاه آن در داستان ۱۰۲
- ۱۷-۳ کارکرد گفت وگو در لطایف الطوایف ۱۰۷
- ۱-۱۷-۳ نمایش اخلاق سیره و روش زندگی شخصیت ها ۱۰۷

- ۱۰۸-۳-۱۷-۳ توضیح درباره ی علت کنش یا رویدادی.....
- ۱۰۸-۳-۱۷-۳ گسترش طرح داستان.....
- ۱۰۹-۳-۱۷-۳ انتقال لحن شخصیت ها.....
- ۱۱۰-۳-۱۷-۳ نشان دادن زمان و مکان داستان.....
- ۱۱۱-۳-۱۸-۳ انواع گفت وگو در لطایف الطوائف.....
- ۱۱۱-۳-۱۸-۱ گفت وگوهای دوطرفه.....
- ۱۱۴-۳-۱۸-۱-۱ دو طرف گفت وگو.....
- ۱۱۹-۳-۱۸-۲ تک گویی.....
- ۱۱۹-۳-۱۸-۲ با خودگویی و حدیث نفس.....
- ۱۲۰-۳-۱۹-۱ راست نمایی و اکسیون در گفت وگو.....
- ۱۲۲-۳-۲۰-۱ محیط داستان و گفت وگو.....
- ۱۲۲-۳-۲۰-۱ مکان یا محل وقوع داستان.....
- ۱۲۴-۳-۲۱-۱ موارد کاربرد گفت وگو.....
- ۱۲۵-۳-۲۲-۱ گفت وگو و توصیف عملی.....
- ۱۲۶-۳-۲۳-۱ عمل متقابل اجزاء متشکله شخصیت در گفت وگو.....
- ۱۲۸-۳-۲۵-۱ لحن و اهمیت آن در داستان.....
- ۱۲۹-۳-۲۵-۱ انواع لحن.....
- ۱۲۹-۳-۲۵-۱-۱ لحن کلی اثر.....
- ۱۳۰-۳-۲۵-۱-۲ لحن گفتاری شخصیت ها.....
- ۱۳۰-۳-۲۶-۱ لحن کلی حکایت های لطایف الطوائف.....
- ۱۴۰-۳-۲۸-۱ تعریف روایت.....
- ۱۴۲-۳-۲۸-۱ ویژگی های روایت.....
- ۱۴۳-۳-۲۸-۲ نقش زمان در نظریه های روایت.....
- ۱۴۶-۳-۲۹-۱ حرکت زمانی در حکایت های لطایف الطوائف.....

- ۳۰-۳ ایزارهای روایی در حکایات..... ۱۴۷
- ۳۱-۳ زاویه ی روایت/زاویه ی دید..... ۱۵۲
- ۳۱-۳ انواع زاویه دید در حکایت های لطایف الطوائف..... ۱۵۳
- ۳۱-۳-۱ زاویه ی دید اول شخص..... ۱۵۴
- ۳۱-۳-۲ زاویه ی دید سوم شخص..... ۱۵۵
- ۳۱-۳-۳ زاویه ی دید متغیر..... ۱۵۹
- ۳۲-۳ راوی در داستان..... ۱۶۰
- ۳۳-۳ راوی در لطایف الطوائف..... ۱۶۱
- ۳۵-۳ صحنه و اهمیت آن در داستان..... ۱۶۴
- ۳۵-۱ صحنه در حکایت های لطایف الطوائف..... ۱۶۵
- ۳۶-۳ نقش مکان در حکایت ها..... ۱۶۷
- ۳۶-۱ توجه به جزئیات مکانی حکایت ها..... ۱۶۹
- ۳۶-۲ وحدت مکان..... ۱۷۱
- ۳۷-۳ نقش زمان در حکایت های لطایف الطوائف..... ۱۷۲
- ۳۷-۱ زمان از جنبه ی تاریخی و گاهنامه ای..... ۱۷۳
- ۳۷-۲ مدت زمان توصیف شده در حکایت ها..... ۱۷۴
- ۳۸-۳ صحنه بردازی در حکایات لطایف الطوائف..... ۱۷۵
- ۴۰-۳ درون مایه/مضمون و راه های تشخیص آن در داستان..... ۱۷۷
- ۴۰-۱ موضوع و تفاوت آن با درون مایه..... ۱۷۸
- ۴۱-۳ صراحت درون مایه در حکایات لطایف الطوائف..... ۱۷۹
- ۴۲-۳ مهم ترین موضوعات و کنش های برگرفته از آن..... ۱۸۱
- ۴۴-۳ زبان داستان..... ۱۸۷
- ۴۵-۳ تفاوت زبان و سبک زبانی حکایات لطایف الطوائف..... ۱۸۸
- ۴۶-۳ ویژگی های شتاب دهنده به زبان حکایت..... ۱۹۱

مقدمه

پژوهش‌هایی که تاکنون درباره‌ی جنبه‌های گوناگون ادبیات فارسی صورت گرفته موجب رضا و خرسندی است، اما باید انصاف داد که هنوز تا سر منزل مقصود راهی دراز در پیش است.

کتاب حاضر بررسی ساختاری لطیفه است. تک تک لطیفه‌ها از جهت عناصر داستان، روایت، لحن، زبان داستان، گفت‌وگو، زاویه‌ی دید، تعداد و نوع شخصیت‌ها و سایر موارد تحلیل، توصیف، و بررسی شده- است با توجه به حجم کار سعی شده تا حد توان این امر با موفقیت انجام گیرد.

برای تحلیل و بررسی لطیفه‌های فخرالدین علی صفی از کتاب لطایف‌الطوایف به سعی و اهتمام احمد گلچین معانی استفاده شده است.

از دلایل انتخاب این موضوع آن است که علی‌رغم اهمیت لطیفه‌ها به عنوان یکی از فراگیرترین نوع ادبی تاکنون تحقیقات مستقلی در این زمینه صورت نگرفته‌است و از دلایل انتخاب این کتاب می‌توان اذعان داشت که مطالعه و بررسی این اثر بیش از سایر کتب بر دانش ادبی و اجتماعی خوانندگان می‌افزاید و آن‌ها را با ساختار ادبی لطیفه‌ها آشنا می‌کند. ضمن آن که جلوه‌های گوناگون زندگی مردم اعصار گذشته را، از خوب و بد و زشت و زیبا به نمایش می‌گذارد و به تفکیک از عموم

طبقات جامعه و لطیفه ها و حکایات مربوط به آنها سخن می گوید لذا خوانندگان محترم می توانند اطلاعاتی مفید در این زمینه کسب نمایند. هم چنین از آن جهت که مطالبی درباره ی لطیفه و ابعاد آن و نیز مقایسه لطیفه با داستان کوتاه و حکایت بیان می کند نیز اهمیت دارد. شیوه ی تنظیم علائم اختصاری به صورت زیر است:

ارجاع به متن و لطیفه های کتاب، با صفی { مشخص شده و شماره های مربوط به صفحات در - کنار آن قید شده است حجم لطیفه - ها براساس معیار زیر تنظیم شده است، کم تر از ۴ سطر بسیار کوتاه؛ ۸-۱۲ سطر متوسط؛ و ۱۲-۲۹ سطر بلند.

امید است که با ورود اهل فن در این مقوله ذهن های خلاق و طنزپرداز و با آگاهی بیشتر در زمینه ی خلق لطیفه و طنز و شوخ طبعی گام بردارند.

پایدار و پویا باشید